

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Pedagogická fakulta

Výchova

Vypracovala:

Ročník:

Obor:

Martina Hanzliková

1.

ČJ/NJ pro ZŠ

Brno: 10. 11. 2004

Obsah

1. Vymezení pojmu.....	3
2. Význam.....	3
3. Pojetí výchovy.....	3
4. Dědičnost.....	4
5. Prostředí.....	4
6. Výchova.....	4
a) Hlavní rysy výchovy.....	4
b) Funkce výchovy.....	5
c) Cíle výchovy.....	6
d) Proces výchovy.....	7
e) Složky výchovy.....	8
7. Výchovní činitelé.....	8
a) Pedagog (rodič, učitel, vychovatel, lektor, kulturní pracovník, vedoucí pracovník).....	8
b) Vychovávaný jedinec.....	9
c) Výchovné prostředky.....	9
8. Formy výchovy.....	11
Seznam použité literatury:.....	12

1. Vymezení pojmu

Současné pojetí výchovy je výsledkem dlouhého hledání optimálního výchovně vzdělávacího modelu, který integruje nejpokrokovější pedagogické tradice s výchovnými potřebami moderní společnosti. Vedle činitelů ekonomických a sociálně politických je výchova jedním z významných faktorů úspěšného rozvoje společnosti. Naše pedagogika vychází z pokrokových pedagogických tradic a usiluje naplnit v praxi ideály, které vykryštalizovaly v evropské pedagogice od počátku novověku.

Pojem výchova jako základní pedagogická kategorie byl a je chápán různě různými autory i pedagogickými směry. V novém českém Pedagogickém slovníku se výchova chápe jako „ proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji“. Jde přitom o „ záměrné a cílevědomé vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností“ (Průcha a kol. 1995, s.257).

2. Význam

Výchova se snaží připravit jedince pro základní sociální role. Rozvíjí ho jako občana, který je tvůrcem a rozmnožovatelem společenských hodnot materiálních i duchovních, připravuje ho pro úspěšný výkon povolání, a ochránce životního prostředí a nezapomíná ani na jeho přípravu pro volný čas. Mnohostranně orientovaná výchova rozvíjí zároveň základní fyzické a psychické kvality jedince. Poskytuje mu potřebné vědomosti, cvičí jeho dovednosti a návyky, zkvalitňuje jeho schopnosti a podílí se na utváření jeho postojů ke skutečnosti, jeho potřeb a zájmů. V tomto směru pedagogika často hovoří a dvoustránkovitosti pedagogického procesu, o výchově jako o průniku vzdělávání a výchovy v užším smyslu. Mnohostranná orientace výchovy současně znamená rozvíjet jedince v jednotlivých oblastech kultury, rozvíjet ho v oblasti filozofie, vědy, techniky, umění, kultury atd

3. Pojetí výchovy

Rozvoj jedince je celoživotní proces, který je ovlivňován několika faktory. V průběhu života na vývoj jedince působí dva základní vlivy – prostředí a výchova. Jde o vliv materiálního a sociálního prostředí, které modifikuje, akceleruje a nebo retarduje vývojový proces. Prostedí nepůsobí jednostranně. Vztah jedince a prostředí je vztahem vzájemného působení, při kterém prostředí formuje jedince, ten pak své prostředí postupně poznává, mění a sám se opět proměňuje vlivem tohoto nového a lidskými zásahy změněného prostředí.

Lidská společnost se také snaží zasahovat do rozvoje jedince a utvářet ho ve shodě se svými ideály a potřebami. Toto záměrné působení na rozvoj osobnosti označujeme jako výchova. Tato výchova může být:

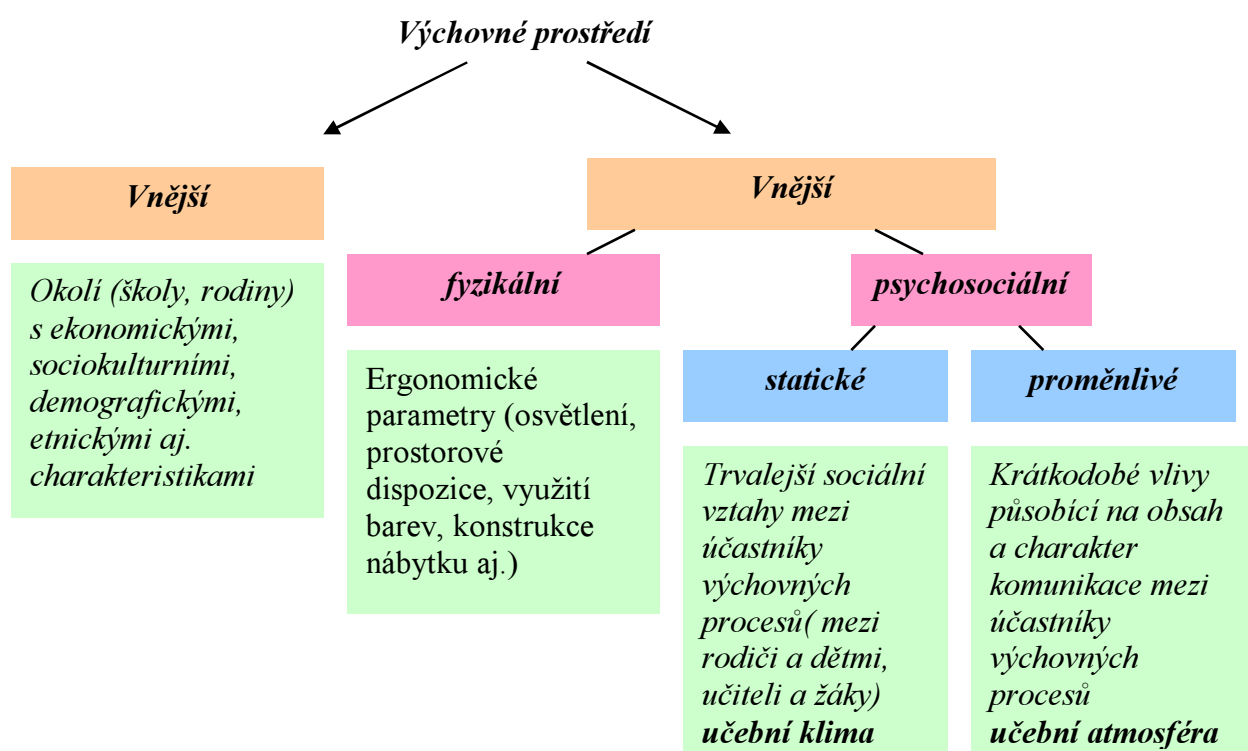
- ☛ *Intencionální (přímá)*
Pedagog bezprostředně působí na jedince.
- ☛ *Funkcionální (nepřímá)*
Ovlivňování rozvoje osobnosti vhodně adaptovaným prostředím.

4. Dědičnost

Výchozí podmínkou rozvoje jedince je podmíněnost biologická, daná specifičností genetické výbavy daného organismu. Toto genetické východisko je předmětem zájmu antropologie, lékařských věd i dalších oborů, které se snaží na základě postupně odhalovaných genetických zákonitostí utvářet optimální podmínky pro to, aby již na samém počátku života nedocházelo k nežádoucím genetickým deformacím nového jedince. V tomto směru se orientuje především předmanželské poradenství.

5. Prostředí

Učební prostředí je vytvářeno všemi fyzikálně-senzorickými elementy, jako je osvětlení, barva, zvuk, prostor, nábytek aj., které charakterizují místo, v němž se má žák učit.

6. Výchova

a) Hlavní rysy výchovy

Historie pedagogiky ukazuje, že výchova jako záměrné, cílevědomé a plánovitě působící na rozvoj osobnosti je vždy konkrétní povahy: koná se v určité společnosti, pro určitou společnost a na úrovni této společnosti. Každá výchova vždy byla a je determinována ideály své společnosti, její ekonomikou, jejím sociálně politickým uspořádáním i její kulturou.

Naše současná výchova je historicky podmíněný model, odpovídající podmínkám české demokratické společnosti. Takto pojatá výchova má některé charakteristické rysy. Je to výchova permanentní, univerzální a mnohostranně orientovaná. Základním rysem této

výchovy je její permanentní charakter. Permanentní výchova ovšem předpokládá organicky propojit obě základní formy výchovy, výchovu druhým jedincem a sebvýchovu.

Moderní výchova je výchova univerzální. Není záležitostí jen určité skupiny, ale dotýká se každého prakticky v každé životní situaci. S proměnami současného světa danými nebývalým rozvojem ekonomickým, komunikačním i kulturním souvisí také internacionalizace a globalizace výchovy. Jde o stále se prohlubující orientaci výchovy na problémy globální povahy (politické, sociální, ekonomické, ekologické..).

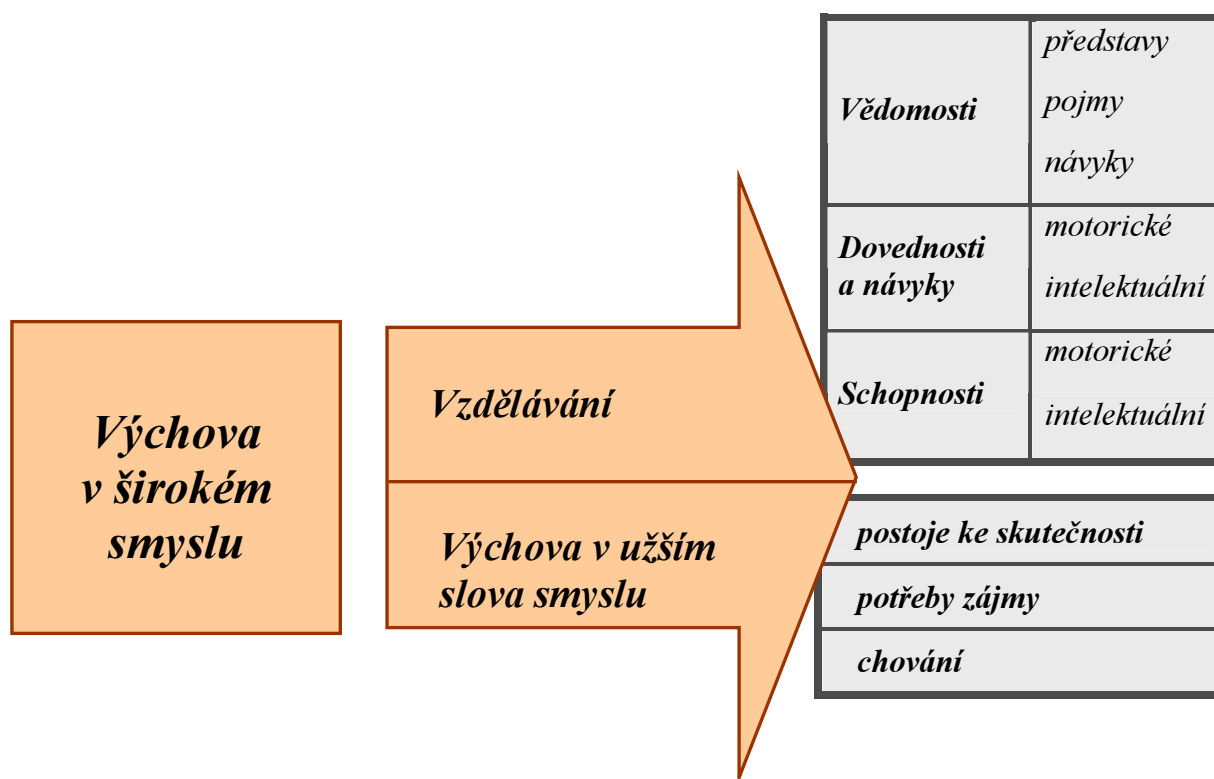
b) Funkce výchovy

Nejvyšším cílem výchovy je ve shodě se Všeobecnou deklarací lidských práv „ plný rozvoj lidské osobnosti“. V tom současná pedagogika navazuje na pokrokový odkaz z minulosti, samozřejmě v nových podmínkách a s novým zaměřením.

✿ **Schéma výchova z hlediska sociálních rolí**

Jedinec	<i>občan</i>	
	<i>pracovník</i>	
	<i>partner</i>	
	<i>ochránce prostředí</i>	
	<i>uživatel a tvůrce hodnot</i>	<i>materiálních kulturních</i>
	<i>uživatel volného času</i>	
	<i>účastník dopravy</i>	
	<i>ad.</i>	

❁ *Schéma výchovy z hlediska rozvíjených kvalit*

c) Cíle výchovy

Výchovný cíl je jedna ze základních pedagogických kategorií. Z výchovných cílů vyplývají jak adekvátní výchovné prostředky, tak odpovídající výchovné principy, formy i metody. Výchovný cíl je kategorie historická, mění se s epochou, státem a národem, s filozofií i kulturou.

Cíle výchovy:

❁ *Individuální*

Pojmem individuální výchovný cíl rozumí pedagogika takové zaměření výchovy, které usiluje především o osobní rozvoj jedince, o jeho prospěch a uplatnění.

❁ *Sociální*

Sociálním cílem rozumíme takové zaměření v přípravě jedince, které má zajistit, aby se svým působením stal co nejprospěšnější společností, aby byl schopen i ochoten uvědoměle, kvalifikovaně a odpovědně plnit své sociální role.

❁ *Obecné*

Jsou to cíle společné veškeré výchově.

❁ *Specifické*

Osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků a navození konkrétních postojů, potřeb a zájmů spjatých s oborem, ve kterém se výchova koná.

❁ *Materiální (informativní)*

Orientuje se na osvojení konkrétní učební látky (materie), tj. na osvojení konkrétních vědomostí, dovedností a návyků, potřebných ke zvládnutí určitých teoretických i praktických úkolů.

☼ *Formální*

Zaměření na rozvoj schopností. Učební látka se chápe jako prostředek jedince formativního rozvoje.

☼ *Abstraktní*

☼ *Konkrétní*

☼ *Adaptační*

Adaptací rozumíme v pedagogickém procesu uzpůsobení jedince stávajícím podmínkám, tj. stávající výrobě, ekonomice, technice, vědě i kultuře.

☼ *Anticipační*

Anticipační zřetel vystupuje do popředí v současné etapě, kdy se podstatně zrychluje tempo společenského vývoje, převratně se mění výrobní technologie a v této souvislosti i celý životní způsob. Výchova se proto nemůže spokojit pouhou adaptací jedince stávajícím podmínkám, ale měla by anticipovat pravděpodobné podmínky příštích desítek let a jedince na ně připravit.

☼ *Teoretické*

☼ *Praktické*

☼ *Autonomní*

Rozumíme takový cíl, který si při výchově stanoví sám vychovávaný jedinec.

☼ *Heteronomních*

Jsou určovány jinými činiteli, jako je stát, skupina, pedagog nebo rodiče.

d) *Proces výchovy*

Výchovné procesy jsou všechny takové činnosti lidí, při nichž dochází k učení na straně nějakého subjektu, jemuž je exponován nějakým jiným subjektem přímo nebo zprostředkovaně (textem, technickým zařízením, ...) určitý druh informace.

Typem reálného výchovného procesu je osvojování mateřského jazyka dítětem. Jeden subjekt (dítě) se učí jazykovým a komunikačním dovednostem ve styku s jinými subjekty (matka, otec, jiní dospělí, vrstevníci), kteří mu tyto dovednosti změrně i bezděčně exponují. Dochází přitom – v termínech psychologie učení – k procesům učení intencionálního (záměrného) a incidentálního (neuvědomovaného)

V lidské společnosti jsou výchovné procesy jednou z nejčastějších aktivit vůbec. Od narození, až do pozdního stáří se člověk učí nebo učení jiným zprostředkovává.

e) Složky výchovy

V naší pedagogice minulých let probíhala široká diskuse o výchovných složkách. Odhalila některé mezery v jejich systému a zanedbání určitých aspektů, které bránilo dosahovat plného rozvoje jedince. Ukázalo se, že byla opomíjena výchova jazyková, nedoceněna výchova ekonomická, zanedbána složka právní a nedostatečně zdůrazněna složka zdravotní. Nyní můžeme výchovné složky rozčlenit na několik okruhů.

✿ Schéma výchovných složek

Výchova	<i>Obvyklá tradiční verze</i>	<i>Současná analytictější tendence</i>
	SVĚTONÁZOROVÁ	<i>náboženská</i>
		<i>filozofická</i>
	ROZUMOVÁ	<i>jazyková</i>
		<i>vědecká</i>
		<i>ekologická</i>
	PRACOVNÍ	<i>technická</i>
		<i>ekonomická</i>
		<i>pracovní</i>
	MRAVNÍ	<i>mravní</i>
<i>právní</i>		
<i>politická</i>		
ESTETICKÁ	<i>umělecká</i>	
	<i>kulturní</i>	
TĚLESNÁ	<i>zdravotní</i>	
	<i>pohybová(sportovní)</i>	
	<i>dopravní</i>	
	<i>ad.</i>	

7. Výchovní činitelé

a) *Pedagog (rodič, učitel, vychovatel, lektor, kulturní pracovník, vedoucí pracovník)*

Pedagogova osobnost je jedním ze základních problémů pedagogické teorie, neboť na jejich kvalitách morálních, odborných i pedagogických závisí průběh i výsledek celého výchovně-vzdělávacího procesu. Nese odpovědnost za plný rozvoj svěřených jedinců, za jejich přípravu pro základní sociální role, za utváření jednotlivých stránek jejich osobnosti i za jejich rozvoj z hlediska hlavních výchovných složek. Svou prací se podílí na společném cíli celé naší společnosti optimálně rozvíjet novou generaci.

Z hlediska dovedností a návyků, které zabezpečují účinné pedagogické působení, hrají významnou roli zvláště tři skupiny těchto kvalit:

- ✿ *Komunikativní dovednosti, které umožňují pedagogův kontakt s vychovávaným jedincem, jejich sblížení, živou interakci i pozitivní ovlivnění žákovy myšlení i chování*

- *Organizátorské dovednosti*, které dávají pedagogovi možnost správně řídit výchovně-vzdělávací činnost, tvořivě využívat vhodných metod a prostředků a nacházet řešení i ve složitých situacích.
- *Rétorické dovednosti*, které zvyšují kulturu pedagogického působení, zvyšují jeho účinnost a současně stimulují i úroveň projevů vychovávaného jedince.

b) Vychovávaný jedinec

Předpoklady jedince pro úspěšnou výchovu jsou fyzické a psychické.

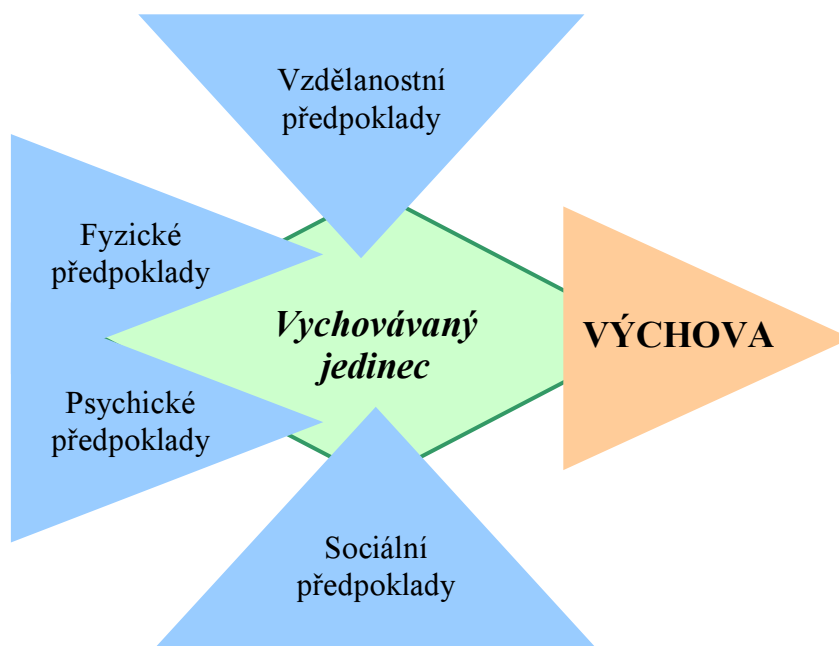
• *Fyzické předpoklady*

Požadavky na některé fyzické předpoklady se značně různí podle oblasti výchovy. Jde o požadavky týkající se celkové tělesné zdatnosti a zdraví, fyzického typu (pohybové pružnosti a uvolnění)

• *Psychické předpoklady*

Zvláštní pozornost bývá při výchově věnována psychickým předpokladům, především schopnostem a nadání pro určitou činnost. Při analýze schopnosti je zapotřebí, abychom je jasně odlišili od vloh jako vrozených anatomicko-fyziologických zvláštností organismu.

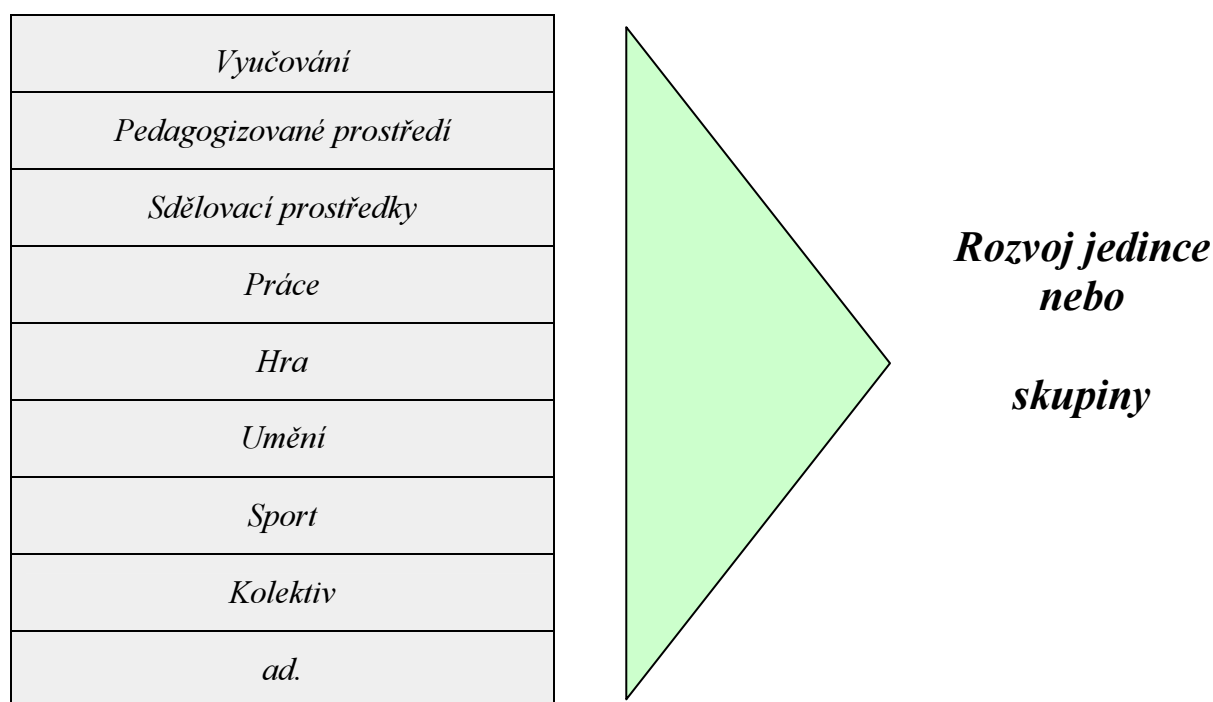
Schéma výchovných předpokladů

c) Výchovné prostředky

Výchova se uskutečňuje za využití rozmanitých prostředků, které působí jak intencionálně (tj. přímo a záměrně), tak funkcionálně (tj. nepřímou a pro vychovávaného jakoby bezděčně) a vzájemně se doplňují a podporují.

Schéma výchovných prostředků:

☼ *Vyučování*

Rozumíme systematickou výchovně-vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce, při které se rozvíjejí u žáků vědomosti, dovednosti a schopnosti a stimulují se jejich postoje ke skutečnosti. Podle počtu jedinců, kteří se vyučování účastní, můžeme rozlišit vyučování individuální (má tu přednost, že může plně vycházet z komplexní diagnózy žákových výchovných předpokladů a že může důsledně přihlížet k jeho možnostem a individualitě) a hromadné (užívá se především v běžné praxi)

☼ *Pedagogizované prostředí*

Přírodní a společenské prostředí působí vždy na rozvoj jedince, ať již pozitivně nebo negativně.

☼ *Sdělovací prostředky*

V moderní pedagogice vystupují v úloze výchovných prostředků stále více do popředí hromadné sdělovací prostředky (masová komunikační média – rozhlas, tisk, film a televize).

☼ *Práce*

Práce může výchovně působit jak hodnotou pracovního produktu, tak hodnotou pracovního prostředí i samým pracovním procesem, který učí organizovanosti, soustavnosti, důslednosti i jiným charakterovým vlastnostem.

☼ *Hra*

Jako výchovný prostředek má rozhodující úlohy v předškolním věku, kde tvoří základní formu dětské činnosti. Za jejího přispění děti hlouběji poznávají svět, utvářejí si mravní a estetické postoje ke skutečnosti a rozvíjejí si své schopnosti, potřeby a zájmy.

☛ *Umění*

Umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti obohacují poznání, a to zvláště v oblasti společenské, spolupůsobí při tvorbě světánázorových, politických a mravních postojů jedince ke skutečnosti, podstatně ovlivňují jeho estetickou citlivost a rozvíjejí jeho tvořivost.

☛ *Sport*

Jde o prostředek tradiční, se kterým se v nějaké podobě setkáváme v každé kultuře. Sport a tělovýchova byly tradičně pojímány jako prostředky napomáhající rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti.

☛ *Kolektiv*

Je to organizovaná skupina jedinců, která má jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí. Výchovné působení kolektivu je dáno především jeho veřejným míněním, které usměrňuje názory i chování jednotlivých členů.

8. *Formy výchovy*

Výchova napomáhající plnému a mnohostrannému rozvoji osobnosti se uskutečňuje v celé společnosti. Na ní se podílejí školská zařízení od školy mateřské až po školu vysokou.

Schéma forem výchovy

Výchova	školní	<i>Vyučování</i>
		<i>mimovyučovací školní aktivity</i>
		<i>vliv školního prostředí</i>
	mimoškolní	<i>ve společenských organizacích</i>
		<i>v kulturních institucích</i>
		<i>hromadnými sdělovacími prostředky</i>
	rodinná	<i>veřejným míněním rodiny</i>
		<i>zájmovou orientací rodiny</i>
		<i>rodinnými aktivitami</i>
	sebevýchova	<i>Autodiagnostika a automotivace</i>
		<i>Autodidaxe</i>
		<i>podíl na různých aktivitách</i>
	ad.	

Seznam použité literatury:

- [1] PRŮCHA JAN. Moderní pedagogika. 1. vydání Praha: Portál, 1997. 496 s.
- [2] JŮVA VALDIMÍR, JŮVA VLADIMÍR. Úvod do pedagogiky. 1. vydání Brno: PADIO, 1997. 108 s.